

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2
0
2
4

No 5

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 528 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 30-mayda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Uy-joy qurilishi madaniyati, uning o'ziga xos xususiyatlari va tamoyillari.....	10
Davletov Islambek Xalikovich, Zikrullayev Valixon G'aybullayev o'g'li	
Hududlar investitsiya muhitini oshirish muammolari.....	16
Akbarov Bekmurod Miryakubovich	
Qoraqalpog'iston Respublikasi ellikqal'a tumanida turizm klasterini joriy qilish mexanizmi.....	22
Norchayev Asatullo Norbo'tayevich	
Small Business and Private Entrepreneurship is the Priority Direction of Our Country's Economy.....	28
Tulagan Tukhtaraliev, G'aniev Muhammadjon Xalilovich	
Resurs soliqlarini soliqqa tortish mexanizmlarini takomillashtirish.....	31
Tursunova Zulayxo Abdujobir qizi	
O'zbekistonda muqobil energiya manbalaridan foydalanish elektrotexnika sanoati rivojlanishining istiqboli sifatida.....	34
Uraimjonov Azizbek Raxmonjon o'g'li	
Oliy ta'limning raqobatbardoshligini ta'minlashda ta'lim sifatining mohiyati va asosiy tamoyillari (O'zbekiston misolida).....	40
Egamov Sevinchbek Maxsud o'g'li	
Financial Mechanisms of Supporting Textile Products Export.....	46
Gaybullayeva Gulbaxor Maxmudovna, Yakubova Ugiloy Mamasoliyeva	
O'zbekiston Respublikasida hududlarni mutanosib barqaror rivojlantirish masalalari va yechimlari.....	49
Hojiyev Tal'at Toshpo'latovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida ayollar biznesini shakllantirish yo'llari.....	54
Ibodullayeva Malohat Sirojiddin qizi	
Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda qishloq xo'jaligini rivojlantirishning xorijiy tajribasi.....	57
Bekmirzayev Mirzoxid Adashaliyevich	
Turizm sohasi rivojlanishining istiqbollari.....	61
Ergashev Rahmatulla Xidirovich, Jabborova Zuhra Abdig'ani qizi	
Jahonda kabel bozorini rivojlantirish xususiyatlari va tendensiyalari.....	68
Uralov Olimjon Mahammadjonovich	
Namangan viloyatida yoshlarning iqtisodiy faolligi ko'rsatkichlari dinamikasini tahlil qilish.....	72
Mirzatov Baxtiyor Toxirovich	
Turizm sohasiga malakali kadrlar tayyorlashdagi muammolar va ularning yechimlari borasida tavsiyalar.....	77
A. I. Raxmatov	
Трансформация внешнеторговых связей Республики Узбекистана.....	83
Ахмедова (Жабборова) Нилуфар Икболжон кизи	
Korxonalarda investitsiyalarni moliyalashtirish manbalari va usullarining tahlili.....	88
Kuziyeva Nargiza Ramazanovna, Xusanov Faxriddin Jamoliddin o'g'li	
Turizmning mohiyati xususida nazariy yondoshuvlar va ularning tahlili.....	94
R. I. Pardayev	
Katta hajmga ega bo'lgan maxsus qurtxonalarda boqilayotgan ipak qurtlariga harorat va namlikni ta'siri.....	101
Raxmanova Xurinislo Egamovna	
Mahalliy byudjet daromadlarini shakllantirishda mahalliy soliqlar va soliqdan tashqari tushumlarning ahamiyati.....	104
Rajjaboyeva Dildora Zakirovna	
Banklarda stress-test asosida ESG-risklarni baholash.....	110
Nilufar Sharipova	
Yashil iqtisodiyotni rivojlantirishda banklarda ekologik va ijtimoiy risklarni baholash va boshqarish tizimini joriy etishning ahamiyati.....	114
Karimov Shamsiddin Akram o'g'li	

Qimmatli qog'ozlarni qiymatini baholash usullari va modellari.....	122
Botirxo'ja Aziza Faxmuddin qizi	
Sanoat ishlab chiqarishda diversifikatsiyaning nazariy asoslari.....	127
Davronbek Sharibjonovich Raximov	
Mamlakatimizda innovatsiyalarni moliyalashtirishning amaldagi holati tahlili.....	133
Aminov Farrux Farxadovich	
Raqamli iqtisodiyotda moliyaviy hisobot tahlilini takomillashtirishning o'ziga xos xususiyatlari.....	138
G. J. Jumaye va	
Qurilish sohasida logistika tizimlariga zamonaviy texnologiyalar bilan ta'minlanganlarning amaliy jihatlari....	141
Mirsodiqov Abdulla Tursunaliyevich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida inson kapitalini boshqarishdagi muammolar	146
Nematova Shaxlo Egamberdiyevna	
Aholi daromdlari va omonatlarini shakllantirishning nazariy asoslari.....	149
Xakimov Zohid Norbo'tayevich	
Tasvirlarga raqamli ishlov berish jarayonini intellektuallashtirish algoritmini yaratish.....	158
Zoirov O'lmas Erkin o'g'li	
Mintaqa iqtisodiyotida investitsiya faoliyatini moliyalashtirish samaradorligini baholash	164
Chilmatova Dilnoza Abdurahimovna	
Возможности внедрения и развития исламских банковских продуктов в рынок Узбекистана.....	168
Иноятowa Камола Фуркатовна	
Davlat xizmatchisi faoliyatida ijtimoiy javobgarlikning o'rni	172
X. X. Ikramov	
Korporativ boshqaruv tizimida buxgalteriya hisobini tashkil qilishning o'ziga xos xususiyatlari	176
Abdug'aniyev Muhammadamin Abdug'affor o'g'li	
Hududiy kambag'allik chegaralarini aniqlashning ahamiyati (Qashqadaryo viloyati misolida).....	182
Hamdamov Shahzod Ilhom o'g'li, Alisher Yunusaliyevich Safarov	
Kichik biznesga mahalliy investitsiyalarni jalb qilish va ulardan samarali foydalanishda franshizaning roli	189
Rabimqulov Sherzod Murtozayevich	
Tijorat banklarida marketing strategiyalaridan foydalanishning ilmiy-nazariy asoslari.....	193
Maxamadjanov Akbar Maxamadaliyevich	
Davlat sherikchilik asosida maktab va maktabgacha ta'lim moliyashtirishligini o'ziga xos xususiyatligi.....	198
Boltaboev Murodbek Aybekovich	
Moliyaviy savodxonlikni rivojlantirish davr talabi	203
X. I. Boyev	
Banklarda chakana kreditlash turlari va ularni raqamli transformatsiya qilishning zarurligi.....	207
Axmedova Dilrabo Kurbondurdi qizi	
Rasmiy ish bilan bandlik – aholining munosib turmush darajasini ta'minlash demak.....	216
Farhod Bagibekovich Xalimbetov	
Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i uchun qo'llaniladigan soliq imtiyozlarining amaldagi holati va tahlili.....	220
Valiyeva Sayyora Xushbaqovna	
Автомобильная промышленности развитых стран: становление, развитие, пути совершенствования.....	227
Назарова Раъно Рустамовна, Абдухамидова Мафтуна Турсуналт кизи	
Влияние цифровизации на внешнеэкономическую деятельность	232
Шерматовова Ирода Ойбековна, Тиллаев Хуршиджон Сулаймон ўғли	
ИИ в банковском бизнесе: ключ к конкурентной привлекательности	238
Фаттахова Муниса Абдухамитовна	
Tijorat banklari kapitalining iqtisodiy mazmuni va uning tarkibi	243
Ergashev Axmadjon Maxmudjon o'g'li	

Особенности банковского кредитования и факторы препятствующие финансово-кредитной поддержке субъектов сферы туристических услуг	248
Розоков Мухаммадазиз Мансурович	
Factoring Operations in Banks.....	253
Boykabilova Iroda, Davronova Dilnoza Damirovna	
Moliyaviy sektordagi aksiyadorlik jamiyatlarining korporativ strategiyasini shakllantirishda risklarni bartaraf etish.....	257
Jaxongirov Rustam Jaxongirovich, Xo'jamurodov Asqarjon Jalolovich	
O'zbekistonning jozibador investitsiya muhitini yaratishda huquqiy asoslarni yanada takomillashtirishning ilmiy va amaliy zaruriyati	264
Oybek Elmuratov	
Qurilish materiallarini ishlab chiqarish korxonalarning boshqarish tizimini takomillashtirish.....	268
Uzakova Umida Ruzievna	
Tashkent Economy – Locomotive of the Country's Economy	274
Akramova Aziza Abduvohidovna, Maqsudov Bunyod Abdusamadovich	
O'zbekiston Respublikasida ishbilarmonlik turizmining tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish yo'llari.....	278
Musayeva Shoirazimovna, Usmonova Dilfuza Ilhomovna	
Mintaqalar iqtisodiyotining barqaror o'sishini ta'minlashda investitsiyalardan samarali foydalanish mezonlari va ularni hisoblash usullari	284
Norqobilov Nusrat Norsaitovich	
Marketing strategiyasi: raqobatchilik sharoitida tadbirkorlik faoliyatini yuritishning rivojlantirilishi	288
Kutbitdinova Moxigul Inoyatovna, Matrizayeva Dilaram Yusubayevna	
Mahalliy budjetlar mablag'laridan samarali foydalanishni ta'minlashning eng asosiy istiqbolli yo'nalishi	295
S. Y. Ismoilova	
Atrof-muhitga zararsiz, tabiiy tarkibli korroziya ingibitorlari turlarini tahlil qilish	300
Qurbonova Firuza Solexovna	
Oliy ta'lim muassasalarida xarajatlar smetalari ijrosi hisobini yuritish tartibi	306
AbdulAziz Norqo'chqorov Ziyadullayevich	
Tijorat banklarining investitsion faoliyati samaradorligi va uni rivojlantirish yo'llari	312
Olimova Nodira Xamrakulovna	
Baholangan majburiyatlar hisobini takomillashtirish	324
Ochilov Farxodjon Shavkatjon o'g'li	
Qurilish-pudrat tashkilotlarida auditorlik tekshiruvda faoliyat uzluksizligini baholash.....	331
Tulovov Erkinjon To'liqin o'g'li	
Основные направления развития инвестиционной деятельности предприятий.....	335
Махкамова Надира Саидмуратовна	
Milliy statistika axborot tizimlarining funksional jihatlari va o'ziga xos xususiyatlarining tahlili	340
Otajonova Gulhayo Maqsud qizi	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini boshqarish axborot tizimini modellashtirish	345
Xudoyorov Laziz Niyojovich, Ergashova Nargiza Boboxonovna	
Mamlakatimizda aksiz to'lanadigan tovarlarni soliqqa tortish usullari	351
Alimardonov Muxammadi Ibragimovich, Qarshiyev Daniyar Eshpulatovich	
Iqtisodiy rivojlanish sharoitida investitsiya loyihalarini jalb qilgan mablag'lar orqali moliyalashtirishning zarurligi.....	357
Amonova Dilafroz O'tkurovna	
To'lov tashkilotlarini tashkil etishda xatarlarni boshqarish	362
Axmedov Miraziz Alisherovich	
Korxonada inson kapitalini rivojlantirish tizimi va konsepsiyasini takomillashtirish imkoniyatlari	367
Hamrokulov M. O.	

Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida kichik sanoat zonalarini faoliyatining zarurligi va iqtisodiy-huquqiy maqomi.....	375
Shodmonqulov Kamoliddin Murodilloevich	
Bank tizimida marketing faoliyati orqali yangi innovatsion xizmatlarni joriy etishning zamonaviy holati.....	379
Raxmatov Temur Sotiboldiyevich	
Экономическая сущность инновационной деятельности в банковском секторе	388
Шадиева Дилдора Хамидовна	
Yengil sanoat taraqqiyotining xitoy tajribasi va undan o'zbekistonda foydalanish imkoniyatlari	392
Jumaniyazova Feruza Rajabovna	
Tut parvonasi zararkunandasining biologik tarqalishi va zararini oldini olish choralari.....	402
Oybek Toshtemirovich Karimov	
Ijtimoiy adolat va ayollar huquqlari: kasbiy kamsitish	406
Iminova Nargizaxon Akramovna	
Ishsizlik nafaqalari tayinlash va xalqaro tajriba.....	412
Sholdarov Dilshod Azimiddin o'g'li	
Takroriy ekinlar urug'ini to'g'ridan-to'g'ri nol ishlov berish orqali ekadigan qurilmaga tushadigan yuklamaning nazariy tadqiqoti.....	418
Abdullayev Baxodirjon Valijon o'g'li	
Banklarida jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legallashtirishga qarshi kurashish tizimining roli.....	422
Abdullayeva Dildora Qudratovna	
Biologik aktivlar hisobini moliyaviy hisobotning xalqaro standartari asosida tashkil etishning uslubiy jihatlari	425
Adxamov Samariddin	
Barqaror iqtisodiy o'sishga erishishda to'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalarning ahamiyati.....	430
Asqarova Mavluda Turabovna, Otajonova Charosxon Polvonquli qizi	
Ilmiy-innovatsion iqtisodiyotda suv xo'jaligini rivojlantirish muammolari, yechimlar va natijalar: fundamental asosda.....	435
Babadjanov Abdirashid Musayevich	
Budjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobini yuritishning milliy va xalqaro standartlari.....	441
Maxamadaliyeva Mahliyoqon Maxamadmurod qizi	
Tijorat banklari aktivlari va ularni samarali boshqarish nazariy asoslari.....	448
Masharipov Maxmud Bekturdiyevich	
Tijorat banklarning moliyaviy faoliyatida yuzaga keladigan xavf-xatar va uning mohiyati	453
Rashidov Raximjon Iskandarovich, Abduraxmonov Anvar Akbar o'g'li	
Kichik sanoat zonalarini barpo etish va rivojlantirish omillari va hozirgi holatining tahlili	459
Samijonov Musobek G'ayratjon o'g'li	
Moliyaviy menejment tizimi samaradorligini oshirishda raqamli marketing strategiyasidan foydalanish	466
Sobirjonov Sanjar Sobirjonovich	
O'zbekiston Respublikasi moliyaviy tizimida byudjetdan tashqari jamg'armalarning ahamiyati va o'rni.....	473
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Babanazarova Gulzar Ziuatdinovna, Ajibayeva Raiya Maxsudovna	
Aholi daromadlarini oshirishda asalarichilikning o'rni	479
Xudayarova Zuxra Yuldashevna	
Цифровые и традиционные методы сбора информации в маркетинговых исследованиях: сравнительный анализ.....	482
Бекназова Комилахон Миркамол кизи	
Tijorat banklari faoliyatida iqtisodiy risklar va ularni nazariy asoslari.....	490
Burxonov Asliddin Asqar o'g'li	
Biznes tuzilmalarini diversifikatsiya qilish modellari va usullari hamda innovatsion rivojlanish strategiyalarining qiyosiy tavsifi.....	497
Matyoqubova Dilfuza Olimboyevna	

Тенденции развития пищевой промышленности Узбекистана.....	503
Назарова Раъно Рустамовна, Нигматуллаева Гульчехра Нуруллаевна	
Soliq-bojxona siyosatining dolzarb masalalari va ularni takomillashtirish yoʻnalishlari.....	509
Usmonov Kaxramonjon Akbaraliyevich	
Статистический анализ факторов, влияющих на бренд молока и молочных продуктов в Узбекистане	513
Холдарова Фариза Тухтабаевна	
Правовое регулирование рынка цифровых активов и криптовалют.....	519
Якубова Ш. Ш., Рашидов Рахимжон Искандарович	

BIOLOGIK AKTIVLAR HISOBINI MOLIYAVIY HISOBOTNING XALQARO STANDARTARI ASOSIDA TASHKIL ETISHNING USLUBIY JIHATLARI

Adxamov Samariddin

Toshket Davlat Iqtisodiyot universiteti Samarqand filiali doktoranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada “yashil” iqtisodiyotga o'tish davrida xo'jalik yurutuvchi subyektlarda biologik aktivlar hisobini moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari asosida tashkil etishning uslubiy jihatlari yoritilgan. Qolaversa, korxonalarda biologik aktivlarni tan olish va baholashning o'ziga xos jihatlari va ular hisobini respublikamizda tashkil etishga va ularning korxona ichidagi harakatini hisobga olish bo'yicha yo'nalishlar bo'yicha ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Biologik aktiv, moliyaviy hisobot, dastlabki qiymat, adolatli qiymat, boshlang'ich qiymat, asosiy vosita, tayyor mahsulot, boshqa umumlashgan daromadlar, sotish xarajatlari, biotransformatsiya.

Abstract: This article describes the methodological aspects of organizing the accounting of biological assets in economic entities based on international standards of financial reporting during the transition to a green economy. In addition, specific aspects of recognition and assessment of biological assets in enterprises and directions for organizing their account in our republic and accounting for their movement within the enterprise are provided.

Key words: Biological asset, financial statement, initial value, fair value, initial value, fixed asset, finished product, other comprehensive income, sales costs, biotransformation.

Аннотация: В статье описаны методические аспекты организации учета биологических активов в хозяйствующих субъектах на основе международных стандартов финансовой отчетности в условиях перехода к зеленой экономике. Кроме того, представлены конкретные аспекты признания и оценки биологических активов на предприятиях и направления организации их учета в нашей республике и учета их движения внутри предприятия.

Ключевые слова: Биологический актив, финансовая отчетность, первоначальная стоимость, справедливая стоимость, первоначальная стоимость, основной капитал, готовая продукция, прочий совокупный доход, себестоимость реализации, биотрансформация.

KIRISH

Mamlakatimizda olib borilayotgan keng ko'lamli jadal islohotlarda “yashil” iqtisodiyotga o'tish strategiyasi ustuvor masalalardan biri sifatida qo'ygan. “Yashil” iqtisodiyotni esa biologik aktivlar(hayvonlar, daraxtlar, o'simliklar)siz tasavvur etib bo'lmaydi.

Hozirgi kunda mamlakatimiz iqtisodiyotning deyarli, barcha tarmoqlarida biologik xossalarga ega bo'lgan aktivlarni uchratishimiz mumkun. Shu sababli, hozirgi kunda ushbu biologik aktivlar hisobini to'g'ri tashkil etish, tan olish va baholash, hisobga olish va moliyaviy hisobotda aks ettirish bugungi kunning dolzarb masalaridan biri hisoblanadi.

TADQIQOTNING METODOLOGIYASI

Tadqiqot ishida O'zbekiston Respublikasi “Buxgalteriya hisobi to'g'risida”gi Qonuni, konseptual qoidalarga hamda MHXSlariga taqqoslash metodi, mantiqiy tahlil, tahlil va sintez usullaridan foydalanildi, SWOT tahlili orqali amaldagi tizimning kamchiliklari va yutuqlari e'tirof etildi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Biologik aktivlarni tan olish va buxgalteriya hisobida qanday bahoda uning qiymatini o'lchab aks ettirish masalasida bir qancha xorijiy olimlar izlanishlar olib borishgan. Jumladan, Josep Argilis, Anna Sabata Alberch, Josep Garcha Blandynlar biologik aktivlarni kompaniyada tan olishda kompaniyaga aktiv kirim bo'lgan sanaga

e'tibor berishni takidlaydilar. Qolaversa, ushbu turdagi aktivlarni adolatli qiymatini ishonchli o'lchash imkoni bo'lsa adolatli qiymatda baholangan holda, agarda kompaniyaga kirim qilinayotgan biologik aktivning adolatli qiymatini aniqlash imkoni mavjud bo'lmasa aktivning sotib olish bahosidan sotish xarajatlari chegirib tashlangan holda adolatli qiymatda o'lchagan holda kompaniyaga kirim qilish lozim ekanligini ilgari suradilar [Josep Argilis, Anna Sabata Alberch, Josep Garcha Blandyn, 2012; Biologik aktivlar dastlabki tan olishda va har bir balans sanasida, agar adolatli qiymatni ishonchli o'lchash imkoni bo'lmasa, sotish xarajatlari chegirib tashlangan adolatli qiymati bo'yicha o'lchanishi kerak¹.

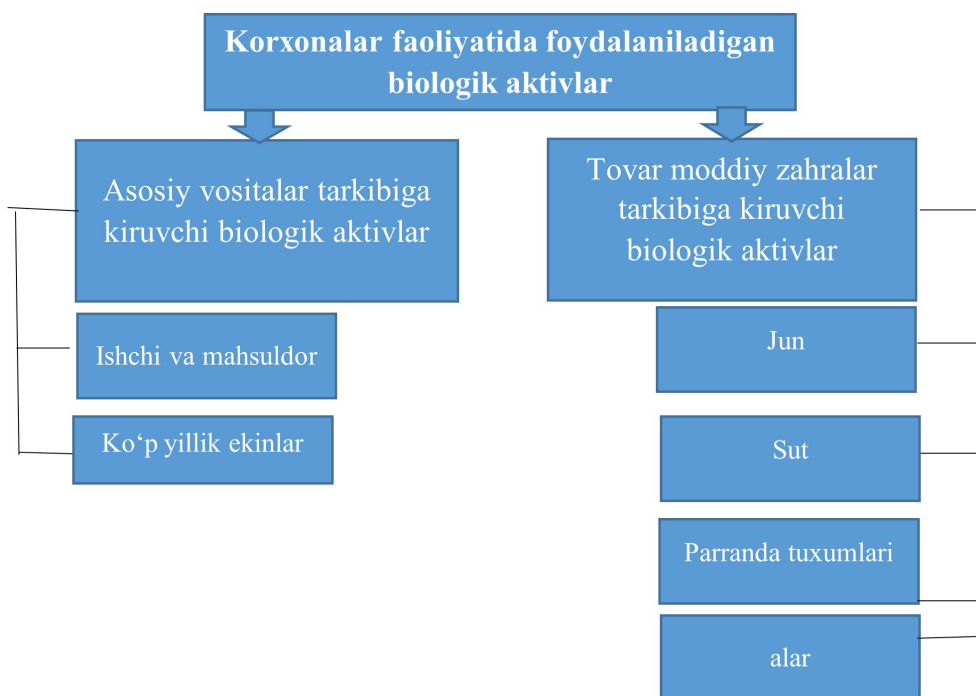
Sarmite Rozentale, Maira Orelar biologik aktivlarning adolatli qiymatini aniqlashdagi muammolar bo'yicha o'z izlanishlarini olib borishgan. Ular asosan biologik aktivlardagi biotransformatsion jarayonlar sababli ularning adolatli qiymatini aniqlash qiyinlashishini ilgari surishadi. Jumladan, biologik aktivlarning barcha turlari biotransformatsiya jarayonida o'sishi, vaznining ortishi yoki aksincha vazn yo'qotishi, bolalashi, vafot etishi sababli ularning adolatli qiymatini aniqlash murakkab ekanligini takidlashadi. [Josep Argilis, Anna Sabata Alberch, Josep Garcha Blandyn, 2012; Sarmite Rozentale, Maira Ore, 2013; Biologik aktivlarning o'zgaruvchanligi va o'ziga xosligi tufayli adolatli qiymatni o'lchash murakkab bo'lishi mumkin².

[Mary Fischer, Treba Marsh, 2013; biologik aktivlarning ayrim turlari bo'yicha faol bozor va bozor narx-lari har doim ham mavjud bo'lmasligi mumkin, bu subyektivlikni keltirib chiqarishi mumkin bo'lgan taxminiy bahodan foydalanishni talab qiladi³.

[Rute Goncalves, Patricia Lopes, 2014; Kichik va o'rta korxonalar biologik aktivlarning adolatli qiymatini hisobga olishda nomutanosib yuklarga duch kelishi mumkin⁴.

TAHLIL VA NATIJALAR

Hozirgi kunda korxonalar biologik aktivlar hisobini tashkil etishda bir qancha muammolar mavjud bo'lib ular qatorida biologik aktivlar hisobini MHXSlar asosida tan olish baholash va moliyaviy hisobotda ochiqdash ham muammoligicha qolmoqda. Jumladan IAS-41 "Qishloq xo'jaligi" standartini Respublikamizga integratsiya qilishda ham bir qancha muammolar bor. Xususan, Biologik aktivlarning hisobi respublikamizda faqatgina ikkita me'yoriy hujjatlarga asosan yuritiladi. BHMS – 5 asosiy vositalar tarkibiga kiruvchi biologik aktivlar hisobini tartibga solsa, ulardan olinadigan mahsulot(hosil)lar hisobini esa BHMS-2 "Tovar – moddiy zahiralari" standartiga asosan yuritiladi.

1-rasm: Korxonalar faoliyatida foydalaniladigan biologik aktivlar

- 1 FAIR VALUE VERSUS HISTORICAL COST-BASED VALUATION FOR BIOLOGICAL ASSETS: PREDICTABILITY OF FINANCIAL INFORMATION 2012. Revista de Contabilidad-Spanish Accounting Review Vol. 14. - Nº 2.
- 2 FAIR VALUE AND HISTORIC COST ACCOUNTING OF BIOLOGICAL ASSETS 2012 Spanish Ministerio de Educación y Ciencia for granting this research (SEJ2005-04037/ECON).
- 3 Biological Assets: Financial Recognition and Reporting Using US and International Accounting Guidance Journal of Accounting and Finance vol. 13(2) 2013.
- 4 Accounting in Agriculture: Disclosure Practices of Listed Firms. 2014 March.

O'z o'rnida ko'plab olimlar biologik aktivlarning turli bozor sharoitlarida adolatli qiymatini to'g'ri aniqlash bo'yicha izlanishlar olib borishgan. Jumladan, Mary Fischer, Treba Marshlar o'zlarining ishlarida biologik aktivlar qiymatini aniqlashda aktivlarni ikki xil guruhga ajratishadi.

2-rasm: Biologik aktivlarning mavjud bozorning holatiga ko'ra turkumlanishi

Biz tadqiqotlarimiz natijasida korxonalarda biologik aktivlarni ikkita katta guruhga bo'lishini aniqladik. Birinchi guruh, mahsuldor biologik aktivlar bu korxonalar tomonidan foydalanish, aktivlarni sotish, mahsulot(hosil) olish uchun yetishtirilgan biologik aktivlar va bu turdagi biologik aktivlar korxonalarda bir hisobot davridan ko'p muddatga xizmat qiladi. Ushbu aktivlardan qishloq xo'jaligida nasil olish yoki sotib daromad olish maqsadida korxonalar yetishtirishadi yoki sotib olishadi. Ushbu turdagi aktivlarga choy daraxtlari, olma daraxtlari, uzumzorlar va paxta o'simliklari misol bo'la oladi. Mahsuldor biologik aktivlar hisobi IAS-№41 "Agriculture" standarti asosida tashkil etiladi. Respublikamizda esa bu turdagi biologik aktivlar asosiy vositalar sifatida qaralib hisobi, BHMS № 5 "Asosiy vositalar" standarti asosida tashkil etiladi. Ikkinchi guruh, biologik aktivlari esa istemol qilinadi(yig'ib olingan hosil)gan biologik aktivlar(mahsuldor toifasiga kiruvchi biologik aktivlardan tashqari). Ushbu turdagi biologik aktivlar biologik aktivlar 5 ta guruhni o'z ichiga oladi.

1. Qishloq xo'jalik mahsulotlarini tashish va shu bilan bir qatorda ulardan mahsulot(hosil) yig'ib olinadigan biologik aktivlar;
2. Qishloq xo'jaligida mahsuldor va shu bilan birga bozorda erkin sotilishi mumkin bo'lgan biologik aktivlar;
3. O'stirish natijasida olingan qishloq xo'jali mahsuloti;
4. Faqat sotish uchun yetishtirilgan biologik aktivlar;
5. Bir yilda bir marta yetishtiriladigan va hosil olinadigan biologik aktivlar.

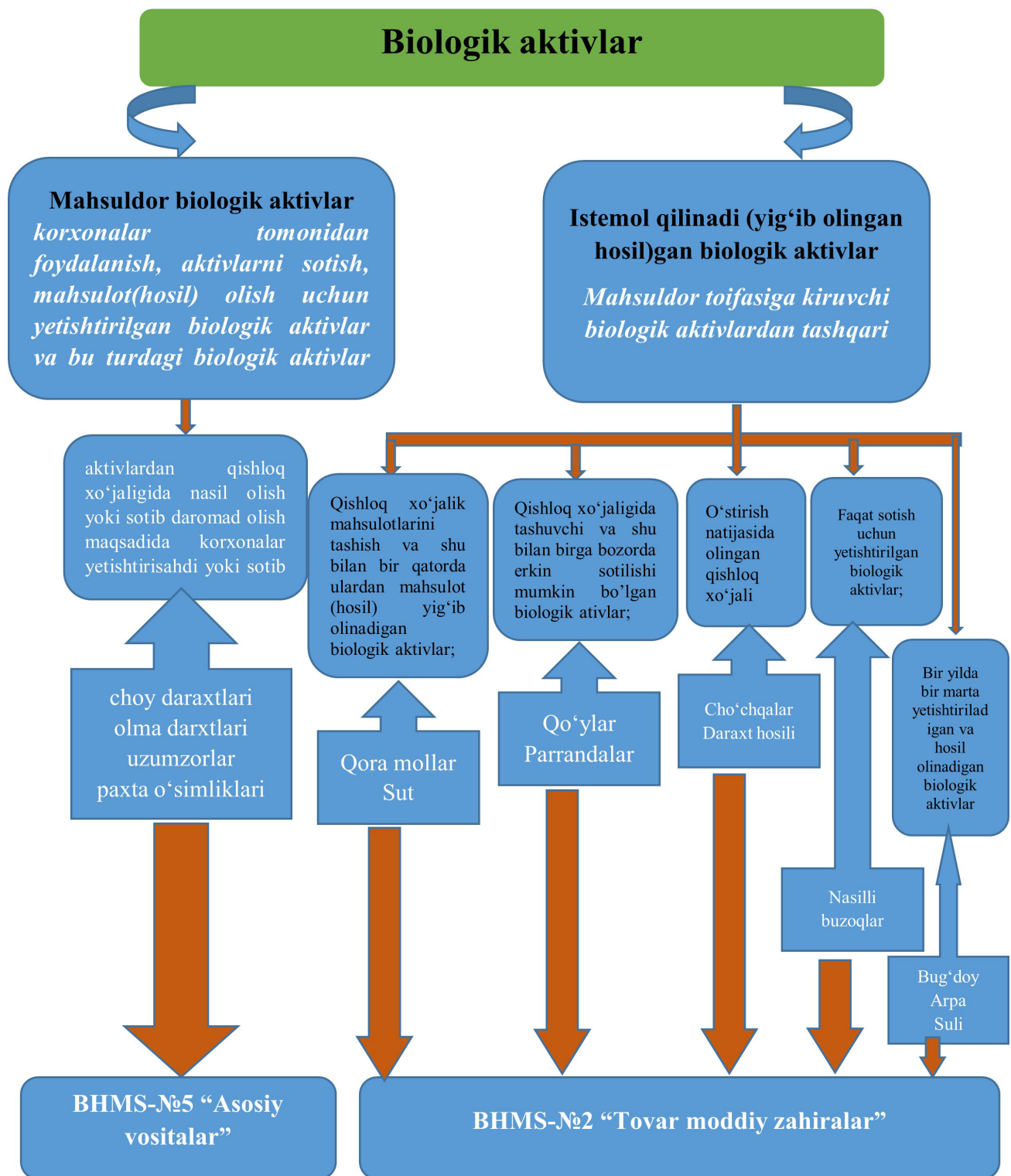
Ushbu turdagi aktivlarning bir qismi BHMS-№5 "Asosiy vositalar" standartinig talablaridan kelib chiqib asosiy vosita sifatida hisobga olinadi. Masalan, qoramollar, qo'ylar va cho'chqalar. Ulardan olingan mahsulot (hosil) esa BHMS-№2 "Tovar moddiy zahiralari" standarti talablari asosida hisobga olinadi. Masalan, Sut mahsulotlari, go'sht, zotli nasl mollari va ekinlar.

Ammo ushbu standartlar ushbu turdagi aktivlarning alohida biotransformatsiya(o'sish, vazn ortishi, vazn yo'qotish, bolalash, o'lim va hokazolar)sini hisobga ololmaydi va bu o'z o'rnida hisobning no'to'g'ri tashkil etilganini namoyon etadi. Shu bilan birga yuqoridagi muammolar buxgalteriya hisobiniga qo'yilgan talablarni ham to'g'ri kelmaydi. Chunki, buxgalteriya hisobi obyektlari doimiy ravishda haqqoniy qiymatda baholanib moliyaviy hisobotda aks ettirilishini talab etadi. Ushbu turdagi aktivlarning barchasi qishloq xo'jaligidagi o'rniga qarab IAS-41 "Agriculture" standarti asosida tashkil etilishi kerak. Shundagina biologik aktivlarning barcha xossalarini hisobga olgan holda baholash imkonini yaratadi.

Biologik aktivlarning ayrim turlarini haqqoniy qiymatini aniqlash uchun faol bozorlar mavjud va shu bilan birga u bozorda biologik aktivning xossalari(turi, og'irligi, sifati)ga mos ravishda bozor narxlar ham mavjud bu sharoitda haqqoniy qiymatni aniqlash qiyinchilik keltirib chiqarmaydi va bu oson. Ammo biologik aktivlarning ayrim turlariga nisbatan faol bozor va narxni bozorda o'lchash imkoni bo'lmagan hududdagi kompaniyalar o'zlari biologik aktivlariga tahminiy baho qo'yishlari lozim.

Yuqoridagi biologik aktivlarni baholashda 3 ta usuldan keng foydalanib kelishadi:

1. Bozor bahosiga asoslangan holda baholash;
2. Daromadlar usuliga asoslangan holda baholash;
3. Xarajatlar usuliga asoslangan holda baholash.

3-rasm: Biologik aktivlarning tavsiflanishi

Ko'pgina biologik aktivlarda faol bozorlar mavjud bo'lmaganligi sababli ularni baholash bir qancha qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Ko'plab kichik va o'rta biznes korxonalari biologik aktivlarni baholashda tarixiy qiymatidan foydalanishadi. Bu esa o'z o'rnida biologik aktivni baholagan vaqtida doimiy ravishda noto'g'ri baholashni amalga oshirishga sabab bo'ladi. Aksincha kompaniyalar ushbu turdagi aktivlarni baholashda adolatli qiymatini qo'llaganida baho to'g'ri shakllanadi va daromadlar to'g'ri hisoblanadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Bizning fikrimizcha korxonalarda biologik aktivlar hisobini MHXSlarga integratsiya qilish orqali, biologik aktivlarni tan olishda, baholashda va moliyaviy hisobtda ochiqdashda to'g'ri yo'l tanlangan bo'ladi. Bu esa investorlar uchun biologik aktivlar bo'yicha haqqoniy axborot berishga zamin yaratadi.

Biz o'z izlanishlarimiz natijasida quydagi takliflarni ishlan chiqdik:

- Korxonalar har qanday turdagi biologik aktivlarni aktiv sifatida tan olishda xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga (masalan, IFRS 41-Qishloq xo'jaligi) mos keluvchi hisob usullarini joriy qilish;
- Biologik aktivlarning real bozor qiymatini aniqlashda yangilangan baholash metodologiyalarini qo'llash;
- Hisobot va monitoring jarayonlarini avtomatlashtirish uchun maxsus dasturiy ta'minotlarni joriy qilish samarali hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Fair value versus historical cost-based valuation for biological assets: predictability of financial information, 2012 Revista de Contabilidad-Spanish Accounting Review Vol. 14. -№ 2.
2. FAIR VALUE AND HISTORIC COST ACCOUNTING OF BIOLOGICAL ASSETS 2012 Spanish Ministerio de Educación y Ciencia for granting this research (SEJ2005-04037/ECON).
3. Biological Assets: Financial Recognition and Reporting Using US and International Accounting Guidance Journal of Accounting and Finance vol. 13(2) 2013.
4. Accounting in Agriculture: Disclosure Practices of Listed Firms. 2014 march
5. Hasanovich, A. Z., & Ikromjon o'g'li, A. S. (2023). "Yashil" Iqtisodiyotga o'tish davrida biologik aktivlar hisobini moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarga moslashtirish muammolari. The Journal of Economics, Finance and Innovation, 714–724. Retrieved from <https://sbtsuejournals.uz/index.php/EFI/article/view/133>.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 5

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.